

UVEDENÍ CYKLU DŮVODY, PLÁN A ZAVEDENÍ EURA

Evropská dluhová a měnová krize

Cyklus přednášek podzim 2012

Filip Křepelka, PrF MU

Úvod

- Mimořádný výběrový cyklus přednášek a debat na aktuální téma dluhové a měnové krize Evropské unie.
- 6 přednášek a následných debat – liché úterky v 18.15, resp.16.40.
- Žádné kredity za absolvování!!!
- Dílčí témata ke zpracování formou seminární práce v právu Evropské unie II.

Témata přednášek I

- (1) důvody, plán a zavedení eura, první náznaky krize v době klidu
- (2) peníze, měna, peněžní a měnové režimy, soukromé a státní dluhy, platební neschopnost a nevůle platit
- (3) propuknutí krize, dosavadní a plánovaná opatření na zadlužených státech a eura (EFSF, EFSD, ESM, eurobondy, target2, ECB monetární politika, haircut státních dluhů) jejich výsledky a úskalí.

Témata přednášek II

- (4) hrozba insolvence členských států, otázka kolapsu eura v takovém případě, jeho možný průběh, důsledky, mírnění důsledků
- (5) politické, psychologické a právní dopady krize pro Evropskou unii, možnost federalizace (srovnávání s USA)
- (6) Česká republika jako členský stát Evropské unie bez eura (postavení, důvody zavádět či odkládat).

Základní hospodářský důvod pro jednotnou měnu v EU

- Obchod zbožím, službami, prací a kapitálem mezi státy s různými měnami si žádá směnu měny.
- Transakční náklady – náklady na směnu hotovostní či bezhotovostní měny.
- Stabilizační náklady – náklady potřebné pro zajištění před změnami kursu.
- Informační náklady – chyby způsobené nesprávným odhadem kursu.
- Velikost nákladů (1%, zlomek, ?)

Hospodářská integrace EU

- Čím větší mezinárodní obchod, tím větší úspora ze zavedení jednotné měny.
- EU – volný pohyb zboží, služeb, osob (pracujících a podnikatelů) a kapitálu (teprve od konce 80. let!)
- Volná úhrada plateb za tyto produkty a faktory produkce (uvolněná dříve než kapitál, upravená v souvislosti).
- Opatření – instituty zřizovacích smluv, opatření nařízení a směrnic, výklad judikaturou.

Měna jako atribut státu

- Nejpozději od 20. století platí, že každý skutečně stejně jako naoko samostatný stát má vlastní měnu.
- Zavedení jednotné měny EU mělo tedy podle názoru mnohých přiblížit tuto nadnárodní strukturu federativnímu státu.
- Politická a sociální transparence.

Stabilizace směnných kursů – světová a evropská

- 3ES založena v 50. letech, celní unie od 60. let.
- Do začátku 70. let stabilizace směnných kursů v rámci Brettonwoodského systému jako původního režimu Mezinárodního měnového fondu.
- Po rozpadu systému labilita vzájemných kursů při růstu vzájemného obchodu.
- Evropský mechanismus směnných kursů / Evropský měnový systém – stabilizace směnných kursů na základě dohody centrálních bank intervenovat, dokud se nerozhodne ohledně devalvace či revalvace.

Záměry zavést jednotnou měnu

- Záměr zavést jednotnou měnu v 70. letech (Wernerův plán).
- Důvodem nárůst obchodu a labilita směnných kursů evropských měn po rozpadu brettonwoodského systému.
- Záměr zavést jednotnou měnu ztroskotat na zásadních rozdílech ve stabilitě jednotlivých měn členských států 3 ES.

Evropská měnová jednotka

- Pro hospodaření 3 ES se považovalo za potřebné s ohledem na nestabilní (fluktuace, devalvace/revalvace) užívání neutrální „měny“.
- ECU jako účetní jednotka pro rozpočtování 3 ES založena na koši měn členských států.
- Používání ECU též v soukromoprávních vztazích (placení v koši měn).
- Od hodnoty ECU se v roce 1999 odvodila hodnota jednotné měny eura.

Požadavky zavedení jednotné měny v ES/EU

- Právo jednotné měny: SEU měnící SE(H)S (Maastrichtská smlouva) – 1992, resp. 1993.
- Stanovení konvergenčních (maastrichtských) kritérií: institucionální, monetární a fiskální.
- Opatření pro provoz eurozóny:
- Standardy – cíle, zásady fungování států.
- Instituce – Evropská centrální banka a další.
- Politické důvody – daň za sjednocení Německa?

Nezávislost centrálních bank (1)

- Centrální banky jednotlivých členských států mají být nezávislé na politické moci.
- Politická moc má zájem na hospodářském růstu a zaměstnanosti na vrub stability.
- Členské státy měly reformovat své centrální bankovníctví.
- Také za účelem nezávislosti centrálního bankovníctví budoucí eurozóny s ohledem na její federativní uspořádání.
- Vzor Bundesbanka + Landeszentralbanken.

Monetární hlediska (2,3,4)

Členské státy EU měly stabilizovat před zavedením jednotné měny svou měnu tak, aby splňovaly souběžně (při volném pohybu kapitálu to stěží lze odděleně) :

- (2) konvergovanou inflaci – max. 1.5% nad inflaci tří nejpevnějších měn členských států.
- (3) konvergované úrokové míry – max. 2% nad úrokové míry ve členských státech (rozhodné státní dluhopisy!)
- (4) stabilní směnné kursy – směnný kurs měny členského státu se nemá odchylovat od parity v rámci evropského měnového systému.

Fiskální hlediska (5,6)

- Za předpoklad zavedení a udržení jednotné měny se považovalo udržení zdravých veřejných financí ve vztahu k hospodářskému výkonu každého členského státu.
- Veřejné rozpočty nejsou jen stát, ale též územní samospráva a všechny veřejné fondy.
- (5) schodky veřejných financí (rozdíl příjmů a výdajů) nemá překročit 3% HDP
- (6) celkové veřejné dluhy (závazky vůči věřitelům) nemají překročit 60% HDP

Zakládající a přistoupivší státy eurozóny

- V roce 1999 bylo rozhodnuto o zavedení jednotné měny v 11 státech (D, F, B, NL, L, IT, E, P, SF, IRL, A)
- Posléze přistupovaly na základě splnění předpokladů a svého rozhodnutí další členské státy včetně států vstoupivších v roce 2004 (GR, SL, SK, EE, MT, CY).
- Euro se používá jako měna rovněž v některých dalších zemích mimo EU.

Státy EU mimo eurozónu a kvalifikace pro jednotnou měnu

- Tři členské státy (UK, DK, S) se rozhodly nezavést jednotnou měnu, neboť si to jejich obyvatelstvo nepřeje.
- Tzv. opt-out je zakotven SEU, resp. se uznává nevůle být členem.
- Nové členské státy (LV, LT, PL, HU, CZ, RO, BG) se zatím nekvalifikovaly pro zavedení jednotné měny.
- Po vypuknutí krize se zaváděním pochopitelně vážají. Otázka povinnosti zavést jednotnou měnu (klausule rebus sic stantibus).

Účetní výměna

- Rok 1998 – rozhodnutí o kvalifikovaných státech, stanovení pevných směnných kursů a budoucích přepočítacích koeficientů (rozdíl!)
- 1.1. 1999 se všechny zůstatky na bankovních a podnikových účtech přepočítaly na jednotky nové měny.
- Kdyby byla jen bezhotovostní měna, euro by bylo zavedeno.

Hotovostní výměna

- Od 1.1. 2002 několik týdnů – oběh dvojího oběživa, stahování starého oběživa, uvádění nového oběživa – technologicky náročné, nicméně zvládnutelné.
- Oběživo starých měn lze dlouhodobě směnit za novou jednotnou měnu (spojení, nikoli rozdělení měny to umožňuje).
- Co případný rozpad?

Totální právní kontinuita

- Všechna právně předpokládaná plnění ve starých měnách zůstávají zachována, jenom se podle přepočítacích koeficientů přepočítávají na jednotky nové měny.
- Smlouvy všeho druhu, jednostranné právní úkony (např. závěti), rozsudky, rozhodnutí tak zůstávají platné.
- Odpadají z podstaty věci kursové doložky.
- Kontinuitu všeobecně uznaly též další státy.

Bankovky, mince a název

- Do roku 1995 nebylo jméno jednotné měny.
- Nevůle D mít ECU (écu), prosazení nic neříkajícího nijak nesporného jména-předpony.
- Bankovky jsou jednotné.
- Na bankovkách nicméně chybějí obvyklé grafické prvky: osobnosti a texty. Neschopnost a nevůle hledat evropské osobnosti a nemožnost umístění deseti a více jazykových verzí.
- Mince vydávají členské státy, ovšem s jednotným tvarem, velikostí, kovem a lícem.

Zákazy, omezení a požadavky stanovené kvůli jednotné měně

- Zřizovací smlouvy stanovují pro jednotnou měnu některé standardy za účelem zajištění pevnosti a udržitelnosti jednotné měny.
- Úkol ECB, aby zabezpečovala stabilitu (nízkou inflaci) jednotné měny. Euro má být „tvrdé“
- ECB nesmí poskytovat půjčky členským státům a jejich veřejnému sektoru.
- Členské státy nenesou odpovědnost za dluhy jiných členských států.
- Účel: trhy tak mají „umravňovat“ členské státy posuzováním udržitelnosti jejich zadlužení.

Institucionální zabezpečení jednotné měny

- Přípravně existoval Evropský měnový institut.
- Po zavedení jednotné měny jednotnou měnu spravuje Evropská centrální banka.
- Evropské centrální bankovníctví je federativní.
- Tzv. Eurosystem zahrnuje centrální banky členských států eurozóny.
- Na kapitálu ECB se podílejí centrální banky členských států.
- Evropský systém centrálních bank zahrnuje též centrální banky členských států s vlastní měnou.

Rozhodování v ECB a Eurosystemu

Rada ECB =

- výkonný výbor (prezident + 6 členů nominovaných EU)
- + guvernéři centrálních bank členských států eurozóny se stejným hlasovacím právem.
- Centrální banky eurosystemu vykonávají pokyny a úkoly udělené centrálou

Volná úhrada plateb

- V EU je zavedena svoboda plateb pro uskutečnění čtyřech základních hospodářských svobod.
- Možné je volné převážení hotovosti mezi členskými státy. Při překročení vnějších hranic je stanovena ohlašovací
- Platby nad určitou částku (15.000 eur) je přikázáno činit bezhotovostně.
- Opatření proti praní špinavých peněz, daňovým únikům, statistická opatření.

Usnadnění plateb a platební clearing (target2)

- Právo EU se dlouhodobě snaží usnadnit, urychlit a zlevnit bezhotovostní platby mezi členskými státy.
- Vytvořen a vylepšen byl systém clearingů pro realizaci plateb mezi členskými státy, jejich bankami prostřednictvím centrálních bank členských států eurozóny a některých dalších států (target, target2).

Rozpočet Evropské unie

- Evropská unie (dříve Evropská společenství) má vlastní rozpočet pro zabezpečování vlastního chodu a řady svých politik.
- Rozpočet je malý, překračuje 1% HDP EU.
- Komise navrhuje rozpočet, Rada a Evropský parlament se silnými pravomocemi jej projednávají. Roční rozpočet se připravuje ve víceletém rozpočtovém rámci.
- Stanoví se několik rozpočtových zásad: jednota, nevázanost příjmů a výdajů, všeobecnost, podrobnost určení, vyrovnanost.

Příjmy rozpočtu EU

- Evropská unie nemá vlastní daně (pokud za ně nepovažujeme cla).
- Základní rozpočtové příjmy EU:
 - Odvod jednotlivých členských států podle HDP
 - Odvod členských států z harmonizované daně z přidané hodnoty
 - Výnos z jednotně stanovených a členskými státy vybíraných cel.
 - Příjmy související se zemědělskou politikou.
 - Členské státy dlouhodobě nechtějí vybavit EU možností vypisovat a vybírat daně

Výdaje rozpočtu EU

- Evropská unie financuje především:
- - provoz vlastních orgánů a institucí (drahý kvůli mzdám euro-byrokracie a mnohojazyčnosti, proto ponechání většiny evropských agend členským státům)
- - společná zemědělská politika za účelem integrace trhu zemědělskými výrobky a potravinami při zájmu na dotování.
- - regionální (kohesní) politika – podpora zaostávajících oblastí členských států spolufinancováním „rozvojových“ programů fyzické a psychické infrastruktury
- - vlastní výzkumná a humanitární politika

Co Evropská unie nefinancuje?

- Evropská unie nefinancuje typické státní aktivity, neboť prostě není státem, jen „nadstátem“. Zabezpečují je dle svých možností a rozhodnutí členské státy.
- Nemá ozbrojené síly a nepřispívá ani na síly členských států.
- Většina výkonu práva EU leží na úřadech a soudech členských států.
- Evropská unie nemá vlastní sociální programy: sociální dávky a služby (zdravotnictví, sociální péče, školství).
- Je unií sociálních států, nikoli sociální unií.
- Rozpočty členských států jsou proto daleko rozsáhlejší.

Dlouhé období klidu před bouří

- Dlouhá konjunktura světového a evropského hospodářství od počátku 90. let do roku 2007 (mírové dividendy, technologické změny, přínosy globalizace).
- Euro bylo a vlastně zůstává dosud stabilní měnou (nízká inflace,

Kořeny krize

- Zavedlo se euro jenom kvůli uváděným přínosům, nebo též kvůli jiným důvodům?
- Promýšlela se dostatečně teorie optimální měnové zóny? Jaké jsou předpoklady
- Již při rozhodnutích o kvalifikaci pro přijetí eura se nedodržel strop pro veřejné zadlužení, u některých států výrazně (I, B, a zejména GR).

Prohlubování krize

- Rozpočtová disciplína členských států se nezlepšovala, spíše naopak.
- Schodky veřejných financí se radikálně zhoršily po nástupu světové hospodářské recese. Výrazné překročení 3% je běžné.
- Roste celkové veřejné zadlužení.
- Některé státy mají problémy získat úvěr za dlouhodobě udržitelné úroky.
- Je představitelná insolvence členského státu?